

CARTEA DIDACTICĂ DE PROFIL JURNALISTIC DIN REPUBLICA SOVIETICĂ SOCIALISTĂ MOLDOVENEASCĂ*

*Stepanov Georgeta, prof. univ., dr. hab.,
Universitatea de Stat din Moldova*

CZU: 378.14:070(478)(091)

Abstract

The methodological-instructive fund for journalism sphere was initiated in the middle of the '70s of the last century and it was made possible thanks to starting of the higher journalism education. It was more created and developed as a process of ideological education than as a process of professional training of the workforce, what influenced the concept, character and specificity of the methodical materials. So, the most of the didactic supports, which appeared in the RSSM, during the years 1978-1991, were a theoretical nature and an ideological character. Despite this, namely they were the basis for the training dozens of the promotions of the graduates and played an important role in the specifics formation of not only the Moldovan modern didactic process in journalism, but also in the modern Moldovan journalism per general.

Key-words: higher journalism education, methodological-instructive fund for journalism sphere, MSSR, USSR, training process, didactic supports.

*Nici o carte nu este atât de rea, încât să nu folosească la nimic.
Plinius Junior*

INTRODUCERE

Fondul de carte de profil jurnalistic în RSSM era constituit din suporturi didactice unionale și suporturi didactice naționale. Statutul de suport științifico-didactic unional îl dețineau lucrările fundamentale, obligatorii pentru toate facultățile de jurnalistică din Uniunea Sovietică, indiferent de amplasarea lor geografică. Lucrările metodice de acest fel erau editate, cel mai adesea, la Moscova, foarte rar, la Kiev sau la Minsk, fiind semnate de profesorii din cadrul acestor mari centre universitare. Ulterior, acestea erau repartizate prin bibliotecile tuturor instituțiilor de învățământ superior, care asigurau formarea profesională a viitorilor jurnaliști.

Suporturile științifico-didactice naționale erau editate, de regulă, pentru disciplinele de istorie națională, cultură națională, limbă, precum și pentru unele discipline de specialitate, care aveau statut de disciplină „locală”. Arealul de circulație al suporturilor științifico-didactice naționale era, în exclusivitate, local.

Această realitate era o particularitate a procesului sovietic de formare profesională, un însemn al sistemului de învățământ centralizat, existent în acea perioadă în URSS, respectiv și în RSS Moldovenească. Acesta impunea un concept instructiv-educational unic pentru toate instituțiile de învățământ de la o anumită treaptă de școlarizare, inclusiv pentru treapta universitară. Astfel, planurile de învățământ la specialitățile de jurnalistică, din perspectiva formei lor, erau identice la toate universitățile din URSS. Mici diferențe se înregistrau în conținuturile acestora, or, planurile de învățământ de la universitățile din alte republici decât Federația Rusă, includeau, pe lângă disciplinele de studiu generale, obligatorii, și unele discipline naționale, gen: istoria jurnalisticii moldovenești, literatura moldovenească sau limba moldovenească. Menționăm că limba și literatura rusă și istoria jurnalisticii ruse erau discipline obligatorii pentru toate specialitățile de jurnalistică din URSS.

Totodată, situația respectivă poate fi explicată și prin atitudinea regimului sovietic față de facultățile ideologice, în categoria cărora se încadrau și facultățile de jurnalistică. Facultățile

*Acest articol a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare *Patrimoniul academic universitar din RSS Moldovenească: investigarea și valorificarea bunelor practici* (programul de stat 2020-2023).

ideologice, de regulă, pregăteau nu doar specialiști de profil – cadre pentru economia țării, ci și lucrători pentru instanțele comsomoliste, de partid, sindicale etc., fapt pentru care ele erau în atenția permanentă a organelor de partid, procesele didactice din cadrul acestora fiind supuse unei monitorizări foarte severe. Or, pentru a-și menține influența în teritoriile periferice, regimul sovietic avea nevoie de lideri din mediile locale, capabili să dirijeze, să fortifice și chiar să extindă suportul social, cu ajutorul căruia erau realizate ulterior obiectivele strategice ale PCUS. Respectivul suport social era „creat” la toate nivelurile sistemului de învățământ sovietic, inclusiv sau îndeosebi, la cel universitar.

Învățământul superior sovietic era conceput, așadar, atât ca proces de formare profesională, cât și ca proces de instruire ideologică, care urma să catalizeze formarea „homosoveticus”. „Tochmai în școala superioară identificase puterea sovietică unul dintre mecanismele de formare a acestui „om nou”: misiunea instituțiilor de învățământ superior era „de a pregăti specialiști sovietici cu studii superioare, care au asimilat teoria marxist-leninistă și, sudați și ferm legați de masele populare, să poată juca un rol important și responsabil în lupta poporului nostru pentru construcția societății comuniste” [3, p. 478]. Astfel, realizarea manualelor și a altor suporturi didactice pentru specialitățile ideologice era încredințată persoanelor docile, „statornice” din punct de vedere moral, care, în timp, și-au demonstrat fidelitatea Partidului Comunist și regimului sovietic. De regulă, aceste materiale didactice apăreau în limba rusă, fiind editate la editurile din Moscova. Ele erau utilizate atât de către studenții din grupele cu predare în limba rusă, cât și de către cei care studiau în grupele cu predare în limbile naționale. Abia către anii '80 ai secolului trecut, acestea au început să fie traduse și în alte limbi (în acele, în care se făcea instruirea universitară pe domeniul jurnalistic).

CONTEXT

Supporturile didactice naționale de profil jurnalistic au apărut în RSSM, în anii '70 ai secolului al XX-lea, ca urmare a inițierii, în anul 1966, în cadrul Universității de Stat din Chișinău, a învățământului superior moldovenesc de profil jurnalistic. Evoluția fondului de carte didactică națională de profil jurnalistic a fost direct proporțională cu evoluția sistemului de învățământ jurnalistic, care în acea perioadă a înregistrat trei etape importante de dezvoltare, și anume:

- 1966-1969 – etapa instruirii pe bază de specializare, în cadrul facultății de Filologie;
- 1969-1980 – etapa instruirii pe bază de specialitate, în cadrul aceleiași facultăți;
- 1980 – 1991 – etapa instruirii în cadrul Facultății de profil**.

În primul deceniu de existență a învățământului jurnalistic moldovenesc, în RSSM nu a apărut nici o lucrare metodică substanțială realizată de cadrele universitare autohtone. Situația respectivă poate fi explicată prin faptul că, în momentul inițierii învățământului superior moldovenesc de profil jurnalistic, în URSS (parte din care era și RSSM) deja exista o bază didactică impunătoare de profil jurnalistic. Anume aceasta și era folosită drept reper în procesul de instruire profesională a primelor promoții de studenți-jurnaliști de la Universitatea de Stat din Chișinău. Astfel, în anii '60-'70 ai secolului trecut, în învățământul superior moldovenesc de profil jurnalistic au fost utilizate compendiile, manualele, crestomațiile, programele analitice

**Facultatea a fost creată cu denumirea de Facultatea de Jurnalistică, titulatura în cauză păstrându-se până în anul 1993, când, în rezultatul reconceptualizării structurale și funcționale, este redenumită în Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării.

la disciplinele de studiu etc., concepute și editate în cadrul altor facultăți de jurnalism din URSS, cele mai multe dintre care veneau, bineînțeles, de la Moscova.

Totodată, în momentul inițierii învățământului superior moldovenesc pe domeniul jurnalismului, la Universitatea de Stat din Chișinău nu exista încă un corp profesoral de profil jurnalistic bine conturat, în pofida faptului că, chiar din momentul creării sale, acesta a inclus atât cadre științifico-didactice, cât și jurnaliști-practicieni. Deficitul de cadre didactico-științifice de înaltă calificare pe profil jurnalistic era problema principală la început, acesta fiind acoperit cu doctori și candidați în știință, care erau, prioritar, de factură filologică sau istorică. Astfel, instruirea viitorilor jurnaliști era realizată de: 5 cadre cu titlul științific în filologie, 4 – în istorie, 1 – în științe tehnice și 1 – în filozofie ***.

Corpul profesoral care asigura în RSSM procesul didactic la specialitatea jurnalistică a început să fie completat cu cadre locale abia către sfârșitul anilor '70 ai secolului al XX-lea, după absolvirea primelor promoții de studenți. Unii dintre aceștia, ulterior, și-au continuat studiile la aspirantură (în prezent – doctorantură) și, susținând tezele și obținând titlurile de candidat în științe**** la diferite profiri umanistice, au revenit la Universitatea de Stat din Chișinău, pe post de lector. Considerăm important să specificăm, în această ordine de idei, că în URSS jurnalistică nu reprezenta un profil științific autonom, ea fiind o specialitate din cadrul profilului *Filologie*. Astfel, cercetătorilor care investigau fenomenele mediatice li se acordau diferite titluri științifice, în funcție de specificul obiectului de cercetare al tezei. De exemplu, dacă obiectul de cercetare al tezei era din domeniul istoriei jurnalisticii, autorul obținea titlul de candidat / doctor în științe istorice, iar dacă acesta viza problemele limbajului jurnalistic, titlul obținut de autor era de candidat / doctor în științe filologice. Astfel, fondul de carte didactică națională de profil jurnalistic în RSSM a putut fi format, inclusiv, datorită consolidării corpului profesoral prin completarea acestuia cu cadre didactice autohtone tinere.

Traseul cărții didactice, de la concept până la realizare, era unul destul de dificil, cu diferite proceduri operaționale, menirea cărora era nu atât să îmbunătățească conținutul propriu-zis al lucrării, ci mai degrabă să asigure ținuta ideologică a acesteia. Astfel, până a ajunge la tipografie, suporturile didactice erau trecute printr-un șir de filtre, care trebuiau să „îmbunătățească” conținutul acestora. Traseul pe care urma să-l parcurgă lucrările didactice de uz intern (cu excepția manualelor) începea la ședința de Catedră și se încheia la cea a Senatului.

Primul filtru era Catedra de profil, pentru că prima discuție publică a lucrărilor se făcea anume aici. Lucrările erau analizate foarte minuțios, fiecare membru al Catedrei expunându-și viziunea proprie asupra materialului didactic. De regulă, toate lucrările erau înaintate pentru editare, condiționat, autorul urmând să redacteze lucrarea în funcție de recomandările propuse de către membrii Catedrei.

Cel de-al doilea filtru era Consiliul profesoral. Procedura de discuție a lucrărilor didactice în cadrul ședințelor Consiliului profesoral era similară cu cea de la catedră. De regulă, și acest organ înainta condiționat lucrările analizate, recomandând Senatului să aprobe editarea acestora, după implementarea tuturor recomandărilor. Astfel, autorii urmau să redacteze din nou lucrările, de această dată în funcție de recomandările propuse de către membrii Consiliului.

*** Sursa orală: Gheoghe Gorincioi, doctor, conferențiar universitar, decan al Facultății de Jurnalistică a Universității de Stat din Chișinău (1980-1986).

**** În perioada sovietică existau două tipuri de titluri științifice: candidat în științe și doctor în științe. Primul este echivalent cu actualul titlu de doctor în științe, iar cel de-al doilea – cu cel de doctor habilitat în științe.

Cel de-al treilea filtru era Senatul Universitar, care, cel mai adesea, accepta recomandarea Consiliului și aproba lucrarea pentru a fi editată.

În RSSM exista și al patrulea filtru, care era aplicat doar pentru o singură categorie de lucrări metodice, și anume, pentru manuale. Manualele, dat fiind faptul că erau considerate lucrări fundamentale, strategice, puteau fi puse în circuitul didactic doar după avizul pozitiv al Ministerului Învățământului și, după caz, după cel al Ministerului de profil (al sănătății, al agriculturii, al culturii etc.).

Astfel, în RSSM, procesul de producere a cărții didactice era supus atât cenzurii interne, cât și celei externe, cenzura devenind un atribut indispensabil al acestuia. Cenzura, la rândul ei, „a generat un alt fenomen – cel al autocenzurii. Autocenzura reprezintă o formă benevolă de reprimare și de filtrare a acțiunilor proprii, în scopul ajustării acestora la standardele oficiale (impuse de cenzură)” [5, p. 174]. În procesul de producere a cărții didactice, autocenzura se manifesta prin evitarea benevolă de a aborda în conținutul lucrărilor subiectele / temele problematice, precum și prin excluderea tuturor informațiilor care puteau face dificilă sau chiar imposibilă publicarea acesteia. Totodată, pentru a spori șansele lucrărilor de a fi editate, autorii, în mod obligatoriu, includeau în conținutul acestora citate din lucrările ideologice, semnate de K. Marx, F. Engels, V. Lenin, L. Brejnev etc., sau citate din culegerile de materiale ale diferitor sesiuni, plenary, congrese ale PCUS / PCM. Pentru cadrele didactice din acea perioadă, autocenzura a devenit o modalitate firească de activitate profesională, absolut necesară pentru a se menține în sistemul de învățământ, inclusiv în cel universitar.

Din momentul inițierii studiilor superioare de profil jurnalistic și până în anul 1991, la Universitatea de Stat din Chișinău au apărut 34 de lucrări metodice semnate de profesorii autohtoni, între care:

- Suporturi de curs – 12 lucrări, dintre care 8 au apărut în limba rusă, iar 4 – în limba română.
- Note de curs – 10 lucrări, dintre care 9 au apărut în limba română și una – în limba rusă.
- Recomandări metodice – 3 lucrări, toate fiind editate în limba română.
- Programe analitice – 4 lucrări, dintre care 3 au apărut în limba română și una – în limba rusă.
- Dicționar – 2 lucrări, editate în limba română.
- Culegere de exerciții – 1 lucrare, editată în limba română.
- Crestomație – 1 lucrare, care a apărut în limba română.
- Ghid de conversații – 1 lucrare, editată în limba română [1].

Dintre cele 34 de lucrări metodice de profil jurnalistic realizate de cadrele didactice autohtone, 25 de lucrări au apărut în limba română, iar 9 – în limba rusă.

Frecvența apariției lucrărilor didactice naționale de profil jurnalistic era foarte neomogenă, atât din perspectivă cantitativă, cât și temporală. Astfel, în anul 1978 au apărut primele trei lucrări de acest fel, apoi a urmat o pauză de trei ani, când nu a fost publicat nimic. Procesul a fost reluat în 1982, când a fost publicată o singură lucrare metodică. Această situație s-a menținut până în 1988, în fiecare dintre acești ani apărând câte o singură publicație didactică. Către finele anilor '90, frecvența apariției lucrărilor didactice naționale de profil jurnalistic s-a întetit, astfel, în anul 1989 au apărut 5 lucrări de acest fel, în 1990 – 11, iar în 1991 – 8 lucrări didactice. Acest lucru s-a produs ca urmare a restructurării învățământului superior din RSS Moldovenească, proces rezultat din reformele inițiate de M. Gorbaciov, cunoscute cu denumirea „glasnosti” și „perestroica”. Obiectivul primar al acestei restructurări era decentralizarea și democratizarea învățământului superior, ceea ce presupunea că „școala

superioară urma să-și asume responsabilități pentru organizarea și calitatea pregătirii specialiștilor, rol neobișnuit atât pentru administrațiile, cât și pentru personalul didactic din instituțiile de învățământ superior, care acționau circumspect și rezervat, răspunzând cu multă suspiciune provocărilor momentului” [4, pp. 354-355].

Iese în evidență faptul că evoluția cărții didactice de profil jurnalistic din RSSM a cunoscut un salt important la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, care a rezultat din asocierea interesului oficialităților față de organizarea pe principii noi a învățământului superior, inclusiv a celui jurnalistic, cu elanul cadrelor didactice naționale, care au participat, direct și necondiționat, în procesul de elaborare și de editare a materialelor didactice. Dar în ciuda tuturor directivelor privind restructurarea și decentralizarea sistemului de învățământ, acest proces, la fel precum și cel didactic, rămânea contextualizat circumstanțelor ideologico-strategice de atunci, fiind cenzurat foarte sever. Și, deși suporturile didactice de profil jurnalistic, apărute în RSSM, erau încorsetate în stereotipurile ideologice și politice, existente în URSS, mesajul acestora, în mare parte, presupunea participare intelectuală și afectivă, întrucât autorii acestora încercau să umanizeze produsul finit și să-i confere dimensiune socială. Drept argument poate servi și faptul că unele dintre suporturile didactice, elaborate în acea perioadă, ulterior au fost reeditate de câteva ori. Între acestea se numără: *Actualitatea istoriei în paginile presei*. Lecție pentru cursul „Problematica presei”. Chișinău: USM, 1990, realizată de V. Moraru; *Colegiul de redacție – secția – secretariatul: interdependență și principiu de funcționare*. Lecție la cursul „Organizarea muncii în presă”. Chișinău: USM, 1990, autor E. Romanciuc; *Redactarea literară*. Material didactic pentru cursul „Teoria și practica redactării literare”. Chișinău: USM, 1978 și *Omonimia sintactică ca factor stilistic*. Recomandări metodice pentru cursul normativ „Stilistica practică”. Chișinău: USM, 1990, lucrări realizate de V. Pojoga; *Prezentarea grafică a presei periodice*. Curs de lecții. Chișinău: USM, 1991, lucrare semnată de M. Guzun; *Bogdan Petriceicu Hașdeu – publicist și critic literar*. Lecție din cadrul cursului „Istoria presei democratice moldovenești din sex. XIX-XX”. Chișinău: USM, 1990 și *Периодическая печать Молдавского княжества. Учебное пособие*. Кишинев: КГУ, 1982, lucrări semnate de D. Coval; *Корректурa. Учебно-методическое пособие*. Кишинев: КГУ, 1990, de I. Затушевская; *Секундная стрелка современности. (Что нужно знать о журналистской информации, о труде репортёра)*. Учебно-методическое пособие. Кишинев: КГУ, 1991, semnată de С. А. Орлов.

Astfel, eforturile corpului profesoral de a susține metodologic procesul de instruire a viitorilor jurnaliști nu pot fi neglijate, întrucât rezultatul activității lor, materializat în suporturi didactice, au avut o contribuție semnificativă în dezvoltarea conceptuală și strategică a învățământului superior pe domeniul jurnalismului.

Toate suporturile didactice de profil jurnalistic care au apărut în RSS Moldovenească, indiferent de tipul acestora, aveau următoarele însemne:

- areal de aplicare – local;
- volum de până la 3 coli de autor;
- tiraj de circa 50 de exemplare fiecare;
- concept teoretic;
- conținut ideologizat;
- caracter național.

CONCLUZII

Dezvoltarea fondului de carte didactică națională de profil jurnalistic în RSS Moldovenească a luat amploare la mijlocul anilor '70 ai secolului trecut, ca urmare a inițierii învățământului superior moldovenesc de profil jurnalistic, care, fiind conceput mai degrabă ca un proces de instruire ideologică decât unul de formare profesională, a determinat conceptul, caracterul și specificitatea suporturilor didactice, realizate de către corpul profesoral autohton. Astfel, majoritatea suporturilor didactice apărute în RSSM în perioada anilor 1978-1991 erau de natură teoretică, conținutul lor fiind profund ideologizat. În pofida acestor carențe, anume ele au stat la baza instruirii profesionale a zecilor de promoții de jurnaliști, în acest mod contribuind la dezvoltarea conceptuală a învățământului superior național de profil jurnalistic.

În pofida faptului că valoarea textelor, inclusiv ale celor de natură didactică, „...se modifică în funcție de anumite criterii axiologice, de anumite interese intelectuale și motivații psihologice specifice” [2, p. 5], cărțile didactice de profil jurnalistic, care au apărut în RSSM, în perioada anilor 1978-1991, au fost lucrări de căpătâi pentru sutele de absolvenți ai Facultății de Jurnalistică de la Universitatea de Stat din Chișinău.

BIBLIOGRAFIE

1. *Cercetări în domeniul științelor umanistice la Universitatea de Stat din Moldova (1974-1995). Contribuții bibliografice.* Coord. GHEORGHE RUSNAC, profesor, doctor habilitat în științe istorice. Chișinău: Tipografia Centrală, 1996.
2. MOLDOVAN, LILIANA. Cuvânt înainte. În: *Reflecții despre carte, bibliotecă și lectură.* Alcătuitor DIMITRIE POPTĂMAȘ. Târgul Mureș: Nico, 2009, pp. 3-6.
3. ROTARU, LILIANA. Politica sovietică în domeniul învățământului superior din RSS Moldovenească. În: *Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări.* Coord. LILIANA COROBICA. Iași: Polirom, 2019, pp. 477-492.
4. ROTARU, LILIANA. Dezideologizarea învățământului superior în RSSM. În: *Națiunea imaginată. Concepte și etape în construirea identităților naționale europene.* Cluj-Napoca: Deva, 2019, pp. 353-382.
5. STEPANOV, GEORGETA. *Jurnalismul social: aspecte definitorii.* Chișinău: CEP USM, 2015.

PRATIQUES DE MÉDIATION ARTISTIQUE ET CULTURELLE POUR LA CONSERVATION DU PATRIMOINE

*Morei Maia, PhD, Professeure régulière,
Université du Québec en Abitibi-Témiscamingue, Canada,
Daussà Pastor Olga, Étudiante à la maîtrise,
Université du Québec en Abitibi-Témiscamingue, Canada*

CZU: 37.014:7(714)=133.1

Abstract

Această contribuție abordează noțiunea de „mediere artistică și culturală” și practicile adiacente care pot participa la revitalizarea patrimoniului. Prezentul studiu se înscrie într-un câmp de cercetare relativ recent, vizând medierea artistică și culturală ca mijloc de conservare și, în același timp, ca mijloc de promovare și de partajare a valorilor culturale comune.

Cercetarea emite ipoteza precum că, odată implicat într-un proces de mediere artistică și culturală, publicul trăiește o autentică „experiență estetică”, aceasta generând un efect de construire a noilor cunoștințe. Modelul de intervenție propus de noi tinde să instaleze un dialog între trecut și prezent, vizând în acest fel prezervarea și valorificarea patrimoniului.

Cuvinte-cheie: mediere artistică și culturală, patrimoniu, politici culturale, Québec.

Dans notre démarche visant à faire vivre le patrimoine par la création de liens entre l'héritage culturel et le public d'aujourd'hui, nous abordons la médiation artistique et culturelle comme moyen de conservation et, tout à la fois, comme moyen de partage de la culture. Ces